

selik, és végzik; az áldozatos keresztény családok tagjaiban, akik lemondásaik során valóban az életszentség útján járnak; a „szürke”, cím és rang nélküli lelkipásztorokban, akik egyaránt nyitottak Istenük és a reájuk bízott ember-testvéreik felé. — Minderre, s még ezernyi örvendetes tényre, lendületre, munkára és főleg az élő és erős Istenbe vetett hitre gondolva, — válhatunk-e peszsimistákká? Alaptalan pánikhangulat vesz erőt azon, aki ma menekülni akar a „süllyedő hajóról”, aki „emigrál”, mert nem veszi észre, hogy minden emberi gyarlóság mellett és ellenére, Jézus ma is velünk van. Az egyház ma is megújuló erővel törekszik rá, hogy valóban Jézus örömhírét adja tovább, hogy ne uralkodni, hanem szolgálni tudjon az embertestvérek között. És ez, a Mestere példáját követő „szolgáló egyház”, bizakodva tekinthet, igyekezhet a nagy ítélet, a Találkozás felé.

T. S. ELIOT

Simone Weil

Simone Weil valamelyik könyvét csakis olyan bevezetés kísérheti méltó társként több kiadásban, amelynek szerzője személyesen ismerte őt. Ez az előnye például annak a bevezetésnek, amelyet Gustave Thibon írt a *Pesanteur et la grace* (Kegyelem és nehézkedés) című kötethez. Weil műveinek olvasója bonyolult, heves, összetett személyiséggel találja szemben magát; éppen ezért a jövő számára maradandó értékű lesz azoknak a segítsége, akik hosszas eszmecsereket vagy levelezést folytattak vele, különösen akkor, ha ez az ismeretség Weil életének utolsó öt évét is magában foglalja, midőn ő meglehetősen sajátos körülmények között élt. Jómagam nem rendelkezem ilyen előnyökkel. Két célt tűztem magam elé ennek az előszónak a megírásakor: kifejezésre akartam juttatni azt, hogy meg vagyok győződve Weil jelentőségéről és különösen ennek a könyvnek fontosságáról; továbbá figyelmeztetni akartam az olvasót, ne ítélkezzék túlságosan hamar és ne folyamodjék fölületes besoroláshoz, tartsa néken saját előítéleteit és egyszersmind legyen türelmes Simone Weil elfogultságaival szemben. Amint sikerül megismertetni és elfogadtatni a közönséggel Weil munkásságát, az efféle előszó szükségképp fölöslegessé válik.

Simone Weil művei mind szerzőjük halála után láttak nyomdafestéket. A terjedelmes jegyzetfüzetekből Thibon által szerkesztett *Pesanteur et la grace* című válogatás — mely Franciaországban a szerző legkorábban kiadott kötete volt — tartalmát tekintve nagyszerű, formailag ellenben némileg megtévesztő. Hiba lenne túl komolyan venni az összehasonlítást Pascállal — akit egyébként Weil olykor meglehetősen szigorúan ítelt meg. A szemelvények töredékessége mély meglátásokról és meglepő eredetiségről tanúskodik, ám egyszersmind arról is, hogy Weil elméjét az ihlet alkalomszerű fölvilanásai jellemezték. Az *Attente de Dieu* s az *Enracinement* elolvasása után meggyőződtem arról, hogy kísérletet kell tennem a szerző személyiségének a megértésére, ehhez a lassú folyamathoz pedig összes művének elolvasására és újraolvasására van szükség. Ha Weil megértésére törekszünk, akkor nem szabad arra figyelniünk, mekkora mértékben, milyen kérdésekben tudunk egyetérteni vele és mikor nem osztjuk a véleményét — márpedig első olvasáskor többnyire ezzel vagyunk elfoglalva. Ehelyett egyszerűen hagyunk kell, hogy egy a szentekhez hasonló lángelméjű nő személyisége befolyást gyakoroljon ránk.

Lehetséges, a „lángelme” nem is megfelelő szó. Az egyetlen pap, akivel Weil beszélt a hitéről és a kétségeiről, a következőt mondta: „Je crois que son âme est incomparablement plus haute que son génie.” Másszóval ez annyit

T. S. Eliot *Előszava* Simone Weil: *Enracinement* (Begyökerezettség) című könyvének angol kiadásához készült (Faber, New York-London, 1952. V—XII).

jelent, hogy Simone Weilről szerzett első benyomásunkat nem szabad helyeslés vagy elutasítás formájában kifejeznünk. Elképzelhetetlen számomra, hogy bárki is elfogadja minden véleményét, és ne utasítson el közülük néhányat, mégpedig igen hevesen. Az egyetértés és annak hiánya mindazonáltal másodlagos jelentőségű; a fő dolog az, hogy érintkezésbe lépünk egy nagy lélekkel. Simone Weil szentté is válhatott volna. Akár néhányan a szentté avatottak közül, ő is nehezebb akadályokkal találta szemben magát, és nagyobb erővel bírt a leküzdésükre, mint közülük a legtöbben. Többnyire bonyolult egyéniség az, akiben szent lakozik; és azt hiszem, olykor Simone Weil is elviselhetetlen volt. Írásait olvasva, időnként megdöbbsent az ellentét a szinte emberfölötti alázatosság és a majdhogynem fölháborító önteltség között. A már idézett francia pap egyik mondata kifejezetten mély értelmű. Beismeri, hogy „egyetlen alkalomra sem emlékszik, amidőn Simone Weil a tárgyilagosságnak erkölcsös vágyától indítatva igazat adott volna a vele vitázónak.” Ez a kijelentés kinyomtatott műveinek jelentős részére vonatkozatható. Nem hinném, hogy valaha is gyönyörködött volna saját ékesszólásában, abban a képességben, amellyel legyőzte ellenfelét a vitában. Pascal *Leveleiben* járt veszedelmesen közel az ilyen önelégültséghez. Weil esetében inkább arról lehet szó, hogy ő minden gondolatát átélte, s így bármely véleményének föladása egész lényének átalakítását igényelte volna — ez a folyamat pedig igen fájdalmas, éppen ezért nem mehet végbe egy beszélgetés keretein belül. Mi több, a fiatalok esetében s azoknál, akiknek Simone Weilhez hasonlóan nincs humorérzékük, énközpontúság s önzés olyannyira emlékeztet egymásra, hogy össze lehet téveszteni őket.

Az a megállapítás, amely szerint Simone Weil „lelke összehasonlíthatatlanul magasabb rendű volt a lángelméjénél”, mindazáltal félreértésre adhat okot, ha értelmi adottságainak lebecsüléseként fogjuk föl. Tény, hogy tudott méltánytalan s gátlástalan lenni; bizonyos, hogy elkövetett meghökkenőt eltévedéseket és túlzásokat, de az olvasó türelmét próbára tevő mértéktelen állításait nem értelmének fogyatékoságára, hanem túlzott vérmérsékletére lehet visszavezetni. Családjából nem hiányoztak az értelmi képességek; fivére kiváló matematikus, és az ő elméje is méltó ahhoz a lélekhez, amely eszközként használta. Az értelem azonban lassan teljeseedik ki, — különösen akkor, ha olyan kérdések foglalkoztatják, amelyek Simone Weilt kínozták. Nem szabad felednünk: harminchárom éves korában halt meg. Az *Enracinement* című könyvében kifejtett társadalmi és politikai gondolatok figyelemreméltó érettségre mutatnak. Értelmének igen nagy lélekhez kellett fölemelkednie, és egy harminchárom éves emberi lény bölcselétét nem szabad úgy bírálnunk, mintha húsz vagy harminc évvel idősebb személlyé lett volna.

Az ilyen író munkásságában talányos ellentmondással kell szembenéznünk. Simone Weil egyszerre volt francia, zsidó és keresztény, s mindhárom a szó legteljesebb értelmében. Hazaszeretete miatt örömmel vette volna, ha visszaküldik Franciaországba, szenvedni s meghalni honfitársaiért. 1943-ban a Kent grófságbeli Ashford szanatóriumában bekövetkezett halálát részben hihetőleg az önmegfodós okozta; csak annyi táplálékot fogadott el, amennyi az egyszerű embereknek hivatalosan kijárt Franciaországban. Az *Enracinement* egyértelműen bizonyítja, hogy hazaszeretete ellenére tisztában volt a vele egykorú Franciaország hiányaival és szellemi fogyatékoságaival. Hívő keresztény volt, amennyiben buzgón imádta Urunkat az Oltáriszentségben, de nem keresztelkedett meg, és munkáinak jelentős részében hevesen bírálta az egyházat. Teljes odaadással tartozott a zsidósághoz, kinzó gyötrelmeként élte át a zsidóknak Németországban viselt nyomorúságát, Izraelt* mindazonáltal a héber próféta szigorával ostromozta.

Tudjuk, hogy Jeruzsálemben a prófétáknak a megkövezés jutott osztályrészül. Simone Weil különböző irányokban is ki van szolgáltatva e sorsnak. Politikai gondolatai a jobb- és a baloldali kérélyhetetlen bírálójának mutatják. A rendhez, a fölé- s alárendeltséghez őszintebben vonzódik, mint a legtöbben azok közül, akik értékmegőrzőnek hívják magukat, de a népet is igazabbul szereti, mint a szocialistaként föllépők többsége.

*Ez a szó itt az általa használt értelemben olvasandó, tehát nem Izrael államra utal.

Mivel egy előző terjedelme igencsak szűkre van szabva, mindössze egyetlen észrevételt tennék arra a magatartásra vonatkozóan, amelyet Simone Weil a római egyházzal, illetve Izraellal szemben tanúsított. E két magatartás nemcsak összeegyeztethető egymással, hanem egységet képez. Pontosan Izrael elutasítása vezetett az elhajló kereszténységhez. Weil szinte az egész Ótestamentumot megtagadta, csak néhány részletet kimélt meg, és ezeket a káldeai és egyiptomi hatással magyarázta. Az efféle megkülönböztetés a markionista eretnokség szellemével rokon. Izrael isteni küldetésének kétségbe vonása arra készítette Simone Weilt, hogy érvénytelennek tekintse a keresztény egyház megalapítását. Ez olyan nehézségekkel állította szembe, amelyek sok belső gyötrődést okoztak számára. Felfogására nem hatottak protestáns eszmék; szemében az egyedüli lehetséges egyház a római egyház. Sok mindent nem vesz észre az egyházban, vagy legalábbis sok mindenről különös módon hallgat. A Szent Szűz egyáltalán nem foglalkoztatja, a szentek közül pedig csak azok érdeklik, akiknek írásait vonzónak találja, — példa erre Aquinói Szent Tamás, akit föltehetően azért nem kedvel, mert szövegeit nem olvasta elég alaposan, vagy Keresztes Szent János, akit a lélekhez vezető út mély ismerete alapján csodál.

Első tekintetre s bizonyos vonatkozásban a jelenkorban élő értelmiségieknek ahhoz a többnyire jellegtelenül szabadelvű protestáns háttérrel rendelkező csoportjához áll közel, amelyek csak a keleti miszticizmuson keresztül tud utat találni a vallásos élethez. Jellemző, hogy föltétlenül lelkesedett a görögségért, a misztériumokról sem feledkezve meg. Izraeltól megtagadta, a káldeaiaknál, az egyiptomiaknál és a hinduknál elismerte a kinyilatkoztatást. Magatartásával veszedelmesen közel áll az univerzalistákhoz, akik szerint a végső és az ezoterekus igazság egy, bármely vallás magában foglal valamit belőle, tehát mindegy, melyik nagy valláshoz ragaszkodunk. Végső soron a Mi Urunk személye iránt érzett áhítata révén mégis elkerüli e tévedést, és ezért tiszteletet és hálát érdemel.

Ami a zsidó és keresztény hitte szembeni bírálatát illeti, azt hiszem, hármas megkülönböztetéshez kell folyamodnunk. A következő kérdések várnak feleletre: Miben van igaza? Melyek a komoly, de megcáfolható kifogásai? Milyen tévedései menthetők azaz, hogy kiváló és szenvedélyes személyisége még kialakulatlan volt? Elemzéseink nagymértékben különbözhetnek egymástól, de mindnyájunknak föl kell tenni s meg kell válaszolni e kérdéseket.

Nem tudom, mennyire volt kielégítő a görög tudása, mennyire ismerte történetileg a Földközi-tenger keleti részének civilizációját. Fogalmam sincs, olvasott-e szanszkrit nyelven, és ha igen, mennyire alaposan sajátította el azt, ami nemcsak rendkívül fejlett nyelv, hanem gondolkozásmód is, olyan bonyolultságokkal, amelyek az európai szakértő számára annál félelmetesebbek, minél szorgalmasabban tanulmányozza őket. Nem hinném, hogy Weil történeti hozzáértéssel rendelkezett volna ezen a területen. Majdnem önféjűnek tetszik az, ahogyan tömjénezi a görögöket, valamint „a Kelet bölcsességét”, és ócsárolja Rómát illetve Izraelt. Az egyik oldalon csak azt látja meg, amit csodálhat, a másikon különbségtéves nélkül mindent elutasít. Mivel nem kedveli a Római Birodalmat, Vergiliust is félresöpri. Csodálatait ellenszenvei irányítják vagy legalábbis fokozzák. Az ember rokonszenvezhet azzal, hogy iszonyodik a terjeszkedő vagy birodalmat teremtő népek kegyetlen durvaságaitól, hiszen a rómaiak Európában, vagy a spanyolok Amerikában helyi civilizációkat tettek tönkre. Amidőn azonban a rómaiak elítélését azzal próbálja fokozni, hogy a druidák kultúráját dicséri, nem hisszük, hogy e létűnt társadalomra vonatkozó szegényes ismereteink bármiféle alapot szolgáltatnának az ő föltevéséhez. Mi magunk is visszatetszéssel gondolunk az albigensek eretnek mozgalma eltipró erőszakra, de fölvetődik a kérdés, vajon Provence sajátos kultúrája nem jutott-e el a terméketlenség szakaszába. Jobb lenne-e a világ, ha napjainkban feltucatnyi különféle kultúra virágoznék a La Manche csatorna és a Földközi-tenger között, annak helyén, amit Franciaországnak hívunk? Simone Weil éleslátó megállapításból indul ki, de érzelmeinek heve túlhajtott, s értelmetlen általánosításokba sodorja. Hajlamosak vagyunk az ellenvetésre: oly kevéssé tudhatjuk, milyen is lenne a világ, ha a fejlődés más irányú lett volna, hogy megválaszolatlan a kérdés: szerencsés volt-e a latin befolyás Nyugat-Európában a ró-

mai hódítás idején. Simone Weil elragadja a képzelete, de ez nem érvényteleníti azt a fogalmát, amelyet ő a gyökértelenség névvel illetett, mint ahogyan a túlzottan központosított társadalom hátrányaira vonatkozó figyelmeztetési is elgondolkoztatóak.

Az *Enracinement* című könyv megközelíthetően Simone Weil utolsó évében készült, amidőn Londonban, a francia főhadiszálláson dolgozott. Ha jól tudom, a végleges szövegnek azok a följegyzések képezték az előzményét, amelyekben a szerző a főlzabradulás után követendő politikát körvonalazta. Az alkalomszerűség nála szélesebb távlatú gondolatmenetre szolgált ürügyként. Még azok a lapok is maradandó értékű előrelátásról, fejlett ítélőképességről tesznek tanúságot, amelyekben a szabad franciáknak a háború alatti és a főlzabradulás utáni tenni-valóival foglalkozik. Az a benyomásom, eddig megjelent művei közül leginkább ez közelíti meg azt a formát, amelyet szerzője kiadásra alkalmasnak tartott volna.

Jórészt olyan eszmékkal foglalkoztam, amelyek minden írásában előfordulnak, és némi hangsúlyt fektettem tévedéseire és túlzásaira. Mindebben az a meggyőződés vezetett, hogy sok olvasójával megeshet: Weil műveivel való első ismerkedésükkor rögtön olyan állításba ütköznek, amelyet értelmükkel nem képesek belátni, vagy amely ellenséges érzelmeket kelt bennük, és ez meggátolhatja azt, hogy alaposabb ismeretségbe kerüljenek egy nagy lélekkel s egy ragyogó elmével. Simone Weil türelmet igényel olvasótól, mint ahogy élete során is nyilvánvalóan szüksége volt az őt legjobban csodáló és értékelő barátok türelmére. Bármilyen hevesen is tudott vonzódni és ellenszenvezni, akármennyire is szívesen folyamodott indokolatlan általánosításokhoz, az *Enracinement* című könyv kiegyensúlyozott ítélőképességről, a végletek elkerülésében megnyilvánuló bölcsességről tanúskodik, ami pedig egészen meglepő ennyire fiatal elménél. Elképzelhető, hogy nem volt egészen tudatában annak, mennyire hasznosak voltak számára azok a beszélgetések, amelyeket a bölcs és kiegyensúlyozott Gustave Thibonnal folytatott.

Simone Weil politikai gondolkodóként sem lehet egyértelmű besorolás tárgya. Ellentmondásos rokonszenvei szorosan összefüggtek lelki egyensúlyával. Egyfelől az egyszerű embereknek s különösen azoknak az elnyomottaknak szenvedélyes szószólójaként lépett föl, akik más emberek önzésének, vagy a modern társadalom személytelen erőinek voltak kiszolgáltatva. Azért dolgozott a Renault cég egyik gyárában vagy mezőgazdasági munkásként, hogy kivegye a részét a város és a vidék egyszerű lakosságának életéből. Másfelől viszont természeténél fogva magányos, egyéniségét érvényesíteni akaró alkattal rendelkezett, mely rettegéssel gondolt arra, amit *közösségnek* nevezett, mivel a modern önkényuralom szörnyetegét látta benne. Az emberi lelkek sorsával foglalkozott. Úgy vizsgálta az ember jogait és kötelességeit, hogy közben kimutatta annak az ékesszólásnak a hamis összetevőit, amely még ma is el van terjedve, a háború alatt pedig az erkölcsi ösztönzés szerepét töltötte be. Éleslátását, kiegyensúlyozott, józan ítélőképességét bizonyítja, ahogyan szemügyre veszi a királyság intézményét. Franciaország politikai történetéről adott rövid áttekintésében egyszerre ítéli el a francia forradalmat és cáfolja meg a királyság újraföltámasztásának lehetőségét. Sem reakciónak, sem szocialistának nem nevezhetjük.

Az *Enracinement* olyan bevezetés a politikába, melyet aligha olvasnak el politikusok, s legtöbbjük megérteni vagy használni sem lenne képes. Az ilyen könyvek nem befolyásolják a dolgok menetét, mivel túl későn jelennek meg az olyan férfiak és nők számára, akik már elkötelezték magukat a politikai pályával s magukévá tették piacterének tolvajnyelvét. Az ilyen könyvek arra valóak, hogy a fiatalság akkor tanulmányozza őket, amidőn még választási hadjáratokban és törvényhozó testületekben nem vesztette el mozgási szabadságát és gondolkozási képességét. Reméljük, a következő nemzedék gondolkozásában észre lehet majd venni ezeknek a könyveknek a hatását.

(SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY fordítása)